

MAQSUD SHAYXZODA IJODIDA SHARQ VA G'ARB ADABIY AN'ANALARI UYG'UNLIGI

Baxtiyorov Hasanboy Inomjon o'g'li

Annotatsiya: Mazkur maqolada Maqsud Shayxzoda ijodida Sharq va G'arb adabiy an'alarining uyg'unlashuvi masalasi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Shoirning she'riyati, dramaturgiyasi, tarjimonlik va adabiy-tanqidiy faoliyati misolida Sharq mumtoz adabiyotiga xos tasavvufiy-falsafiy tafakkur, ramziylik va ma'naviy komillik g'oyalari hamda G'arb adabiyotiga xos dramatism, psixologizm va realizm unsurlarining sintezi ochib beriladi. Tadqiqot davomida Shayxzodaning milliy adabiyot doirasidan chiqib, jahon adabiy jarayoni bilan uzviy aloqada bo'lgan ijodkor sifatidagi qiyofasi yoritiladi. Natijada uning ijodida Sharq va G'arb an'analari qarama-qarshi emas, balki o'zaro boyituvchi estetik tizim sifatida namoyon bo'lishi asoslanadi.

Kalit so'zlar: Sharq adabiyoti, G'arb adabiyoti, adabiy an'ana, badiiy sintez, mumtoz meros, dramatism, psixologizm, milliylik va umuminsoniylik.

Kirish

XX asr o'zbek adabiyoti jahon adabiy jarayoni bilan faol muloqotga kirishgan davr hisoblanadi. Bu jarayonda milliy adabiyot o'zining qadimiy Sharq an'alarini saqlagan holda, G'arb adabiyotining yangi shakl va uslublari o'zlashtirdi. Ana shu murakkab va sarmahsul sintez jarayonida Maqsud Shayxzoda alohida o'rin egallaydi.

Shayxzoda ijodi Sharq va G'arb madaniyatlari chorrahasida shakllandi. U mumtoz Sharq adabiyoti, xususan, Alisher Navoiy merosidan ilhom olgan bo'lsa, G'arb adabiyoti, ayniqsa, William Shakespeare dramaturgiyasidan ham ijodiy ta'sirlangan. Shu bois uning asarlarida ikki madaniy qatlam uyg'unlashib, yangi badiiy sifat kasb etadi.

I. Sharq mumtoz an'analari va Shayxzoda poetikasi

Sharq adabiyotining asosiy xususiyatlaridan biri – ma'naviy komillik g'oyasi, inson ruhiyatini falsafiy talqin qilish va ramziy obrazlar tizimidir. Shayxzoda ijodida ham ana shu jihatlar yaqqol ko'zga tashlanadi.

Uning she'riyatida inson qalbi, ma'naviy izlanish, adolat va haqiqat masalalari yetakchi o'rin tutadi. Bu jihatlar Sharq mumtoz adabiyotidagi komil inson konsepsiyasi bilan hamohangdir. Shayxzoda obraz yaratishda ramziylik va majoziy ifodaga murojaat qiladi, bu esa Sharq poetikasining davomiyligini ko'rsatadi.

Shuningdek, tarixiy mavzularni yoritishda ham u Sharq adabiyotiga xos yuksak idealizm va qahramonlik ruhini saqlaydi. Masalan, “Jaloliddin Manguberdi” dramasida qahramon obrazi milliy g‘urur va ma’naviy matonat timsoli sifatida talqin etiladi.

II. G‘arb adabiy an‘analari ta’siri

Shayxzoda ijodida G‘arb adabiyotiga xos realizm, dramatism va psixologik tahlil unsurlari muhim o‘rin tutadi. Ayniqsa, uning dramaturgiyasida konflikt qurish, xarakterlar o‘rtasidagi ichki va tashqi ziddiyatlarni ochib berish G‘arb dramaturgiyasi an‘analarini eslatadi.

Shayxzoda William Shakespeare asarlarini tarjima qilish jarayonida dramatik kompozitsiya va xarakter yaratish sirlarini chuqur o‘rgandi. Bu tajriba uning o‘z dramalarida ham namoyon bo‘ldi. Qahramonlarning ichki kurashi, psixologik murakkabligi va sahnaviy dialoglarning jonliligi G‘arb dramaturgiyasi ta’sirini ko‘rsatadi.

G‘arb realizmi ta’sirida Shayxzoda tarixiy shaxslarni ideallashtirish bilan cheklanmay, ularni insoniy fazilat va zaifliklari bilan birga tasvirlaydi. Bu esa obrazlarga hayotiylik baxsh etadi.

III. Sharq va G‘arb sintezining badiiy natijalari

Shayxzoda ijodida Sharq va G‘arb an‘analari oddiy qo‘shilish emas, balki chuqur sintez asosida namoyon bo‘ladi. Masalan, uning she‘rlarida Sharqona ruhiy teranlik G‘arbona badiiy aniqlik va realizm bilan uyg‘unlashadi.

Dramaturgiyada esa Sharq tarixiy idealizmi G‘arb dramatismi bilan boyiydi. Natijada asarlar milliy ruhni saqlagan holda, umuminsoniy mazmun kasb etadi.

Bu uyg‘unlik Shayxzodaning estetik qarashlarida ham aks etadi. U milliylikni saqlagan holda, jahon adabiy tajribasidan o‘rganishni zarur deb bilgan. Uning fikricha, adabiyot taraqqiyoti uchun madaniyatlararo muloqot muhim omildir.

IV. Tarjima – madaniyatlararo ko‘prik

Shayxzoda tarjimon sifatida ham Sharq va G‘arb o‘rtasidagi ko‘prik vazifasini bajardi. U G‘arb adabiyoti namunalarini o‘zbek tiliga olib kirar ekan, milliy o‘quvchini jahon adabiy tafakkuri bilan tanishtirdi.

Tarjima jarayonida u asar ruhini saqlagan holda, uni milliy til va madaniyatga moslashtirdi. Shu tariqa, G‘arb estetikasi o‘zbek adabiy muhitiga singib bordi.

Ayni paytda, Shayxzoda ijodi orqali Sharqona tafakkur va ma’naviy qadriyatlar ham zamonaviy shaklda ifoda topdi. Bu esa uning ijodini universal xarakterga ega qildi.

V. Milliylik va umuminsoniylik uyg‘unligi

Sharq va G'arb an'analari uyg'unligi Shayxzoda ijodida milliylik va umuminsoniylik birligiga xizmat qiladi. U milliy tarix va qadriyatlarni ulug'lar ekan, ularni insoniyatga xos umumiy g'oyalar bilan bog'laydi.

Shayxzoda uchun adabiyot chegaralarni bilmaydigan estetik hodisa bo'lib, u milliy asosda shakllanadi, ammo umuminsoniy mazmunga ega bo'ladi. Shu jihatdan uning ijodi o'zbek adabiyotining jahon adabiy jarayonidagi o'rnini mustahkamladi.

Xulosa

Maqsud Shayxzoda ijodida Sharq va G'arb adabiy an'analari uyg'unligi chuqur estetik sintez asosida namoyon bo'ladi. U mumtoz Sharq adabiyotining ma'naviy-falsafiy teranligini G'arb adabiyotining realizm va dramatism tajribasi bilan boyitdi. Natijada milliy ruhni saqlagan, shu bilan birga umuminsoniy mazmunga ega asarlar yaratildi.

Shayxzoda ijodi madaniyatlararo muloqotning yorqin namunasi bo'lib, o'zbek adabiyotini jahon adabiy jarayoniga yaqinlashtirdi. Uning badiiy merosi Sharq va G'arb uyg'unligining samarali va ijodiy modelini namoyish etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shayxzoda, M. *Tanlangan asarlar*. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Shayxzoda, M. *Jaloliddin Manguberdi*. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti.
3. Karimov, N. *XX asr o'zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
4. Qosimov, B. *O'zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent: Akademnashr.
5. Yo'ldoshev, Q. *Adabiyotshunoslik asoslari*. – Toshkent: Yangi asr avlodi.
6. Rahmonov, M. *O'zbek dramaturgiyasi va jahon adabiyoti aloqalari*. – Toshkent.